

Pääkirjoitus

Heikki Sirviö^a, Eija Meriläinen^b, Ari A. Lehtinen^c, Ville Kellokumpu^d & Juho Luukkonen^e

Metsät metsinä, kiistakapulana ja materiaalisen talouden perustana

Metsien käyttö Suomessa on moninaisten ristiriitojen kenttä. Metsät ovat Suomen maantieteellistä aluetta hallitseva (ja sen ylittävä) biotooppi, merkityksiä ja elämyksiä luovien tekemisten paikkoja ja ”vihreäksi kullaksi” kutsuttua kansallisvarallisuutta. Metsät ovat yhtä lailla luontoa, elämäntapana ymmärrettyä kulttuuria ja taloutta, joita yhteiskunnallisesti merkityksellistetään – tästä lähtökohdasta tunnistamme teemanumeron ristiriitojen kentän eli metsien käytön *luonnon, yhteiskunnan ja pääoman* kolmiyhteytenä. Esimerkiksi taloudellisesti metsät ovat merkittävä kiinteistöomaisuuden laji, asemaltaan vakiintuneen teollisuudenhaaran raaka-aineenlähde ja suomalaisten materiaalisten elämän edellytysten kannalta välttämätön hyödyntämisen kohde. Viime vuosikymmeninä Suomen poliittista maisemaa on värittänyt harmaa ja suppea talousnäkökulma, joka on entisestään korostanut pääoman roolia metsien käytössä. Pääomaintressien ehdoilla tunnistettu talous on noussut dominoivaan asemaan metsienkäytön kolmiyhteydessä.

Metsäkeskustelu on tällä haavaa harvinaisen tulehtunutta. Yhtenä viimeisimpänä kipinä on keskustelua on lietsunut kysymys metsien hiilinielujen tilasta ilmastonmuutoksen jatkuessa. Maankäyttösektori muuttui Suomessa vuonna 2021 nettohiilinielusta nettopäästöjen lähteeksi, mikä johtui puuston kasvun laskevasta trendistä ja korkealla tasolla toteutuneista hakkuista (LUKE 2022). Puuston kasvun taittumisen ja korkeiden hakkuumäärien syy taas on hyvin kehittyneessä metsäteollisessa kapasiteetissa ja sen käyttöä koskevissa strategisissa valinnoissa. EU-tasolla kaavailtu metsien käyttöön ja ennallistamiseen liittyvä sääntely puuttuisi maltillisesti hiilinielujen katoamiseen ja tukisi samalla myös muiden metsiin liittyvien luontoarvojen säilymistä. Suomen elinkeinoelämässä hiilinielusäätelyä kuitenkin pelätään, ja tämä tunnetila sekä aktiivinen pelottelu ovat valuneet politiikan ja mediankin kentille. Suojelun ja tehometsätalouden ristipaineissa sääntelypelot ilmenevät pahimmillaan aavistushakkuina, joissa varmuuden vuoksi tuhotaan luontoarvoiltaan merkittäviä kohteita, etteivät ne vain joutuisi kenenkään muun hallintaan, samalla tehden todeksi metsätalouden harjoittamiseen liittyvät arvostelun aiheet. Keskustelu metsien hiilinieluista on esimerkki luonnonsuojelun ja metsätalouden välille piirtyvästä karkeasta vastakkainasettelusta.

^a Alue ja Ympäristö -lehden päätoimittaja, heikki.sirvio@pohjois-savo.fi

^b School of Humanities, Education and Social Sciences, Örebro University, eijamerilainen@fastmail.com

^c Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto, ari.lehtinen@uef.fi

^d Maantieteen tutkimusyksikkö, Oulun yliopisto, ville.kellokumpu@oulu.fi

^e Geotieteiden ja maantieteen osasto, Helsingin yliopisto, juho.luukkonen@helsinki.fi

Metsäkeskustelua tosiasiallisesti hallitseva ”oikeasti olemassa olevan” metsätalouden ja luonnonsuojelun välinen vastakkainasettelu on pohjimmiltaan hyödytön. Ihmisten aineellinen toimeentulo on kytköksissä heidän elinalueensa tärkeimmän luonnonvaran hyödyntämiseen, ja Suomessa metsä näyttäytykin teollisuuden tukki- tai kuitupuun varantona mutta myös pienimuotoisemmin hyödynnettävän rakennus- ja polttopuun lähteenä sekä riistan elinalueena, sienimetsänä ja marjamättäinä. Samoista metsistä tulisi hyödyntämisen rinnalla kuitenkin löytää myös metsän luontoarvojen tulevaisuus. Vastakkainasettelun ylläpitämisen sijaan tulisi tarkastella kriittisesti, miten ja missä mittakaavassa metsiä käytetään, mihin niitä käytetään, ja minkälaisiin suhteisiin eri metsänkäytön tavat keskenään asettuvat.

Suppean talouskäsitteiden dominoimassa nykymetsänkäytössä vastakkainasettelu metsätalouden ja luonnonsuojelun välillä ei ole rakentavaa, mutta vaarallista on myös, jos intressejä yhteensovitetaan pääoman suppeiden ehtojen alaisuudessa. Intressien yhteensovittamisen vaatimus voikin olla vaativampi tehtävä kuin mitä nykykeskustelusta ilmenee. Voi olla, että tämä tehtävä on mahdollinen vain kuvittelemalla oikeasti olemassa olevaan metsätalouteen verrattuna erilainen metsätalous tai moninaisia metsätalouksia. Olisiko esimerkiksi ajateltavissa metsätalouden harjoittamisen tapoja, jotka tekisivät luonnonsuojelun aivan erityisiä paikkoja lukuun ottamatta laajassa mittakaavassa tarpeettomaksi? Samanaikaisesti on turha kuvitella tällaisten metsätalouksien realisoituvan ilman kytköstä pääomaan ja alueellisiin tarpeisiin, saati vapaana ylikansallisesta sääntelystä.

Metsien tilasta ja käytöstä vängättäessä metsien epätasainen ja epätasa-arvoinen tilallinen jakautuminen valtiotilassa tavataan sivuuttaa. Teemanumeron alkuperäinen otsikko ja kysymyksenasettelu ”Resurssiperiferia elää metsistään?” pyrki esittämään edellä hahmoteltuja luonnon, yhteiskunnan ja pääoman kolmiyhteyteen kytkeytyviä kysymyksiä nimenomaan tilallisen työnjaon näkökulmasta. Metsäteollisuus kaataa puuta etenkin maakunnissa ja periferioissa, mutta prosessia ajava pääoma ja siitä kertyvä rahallinen arvo kasaantuu erityisesti kaupungistuneihin keskuksiin. Tähän nähden metsien suojelun ja teollisen käytön välinen ristiriita näyttäisi ilmenevän tilallisesti omituisella tavalla: metsien siekailematon hyödyntäminen luonnolle koituvine vahinkoineen ollaan usein valmiita hyväksymään siellä, missä sitä harjoitetaan, kun taas luontoarvojen puolustaminen on intohimoisinta vallan ja vaurauden tyyssijoiaksi betonista ja lasista rakennetuissa urbaaneissa ympäristöissä. Metsienkäyttöön liittyvästä tilallisesta työnjaosta on kysymys myös tämän talven kiihkeissä, kevään eduskuntavaaleja ennakoivissa poliittisissa kamppailuissa, joita on Euroopan Unionin komission ennallistamisasetuksen lisäksi käyty muun muassa saamelaiskäräjälain ympärillä. Kansainvälisten sopimusten mukainen saamelaiskäräjien etääntyminen kaupungistuneen ’etelän’ valtaapiiristä koetaan isomman luokan uhkaksi Lapin luonnonvaraistamisen asianajajien taholla – huolimatta siitä, että saamelaiskäräjien toiminta-alueita ovat kielen ja kulttuurin asiat.

Teemanumeron artikkelit osallistuvat keskusteluun metsätalouden ja luonnonsuojelun kiista-aiheista ja yhteensovittamisen mahdollisuuksista jäsentämällä luonnon, yhteiskunnan ja pääoman tilallisen työnjaon ominaispiirteitä ja hahmottamalla vaihtoehtoja tulehtuneelle vastakkainasettelulle. Artikkeleista avautuu näkymä muun muassa suomalaisen metsäpolitiikan alueittain eriytyneeseen valtajärjestykseen: metsäbiotalouden kiistatonta asemaa metsämaakuntien aluekehittämisessä täsmennetään ja metsäteollisten etujen vaihtelevaa artikuloitumista alueellisissa metsäohjelmissa perataan. Tämän lisäksi metsämaisema piirtyy artikkeleissa esiin puumassan tuotantarpeita palvelevana kuitupuuvälikäyttövarantona ja metsäbioenergian resurssiperustana – mitkä painotukset osaltaan selittävät metsäsektorin tuotannon jalostusarvon kehittämisen tarpeita.

Artikkeleissa myös muotoillaan korjauseväitä nykyiselle tulehtuneelle metsäpoliittiselle tilanteelle. Esimerkiksi metsädialogien soveltamista esitetään ratkaisuksi luottamuspuulaan ja sen mukaisiin ohipuhumisen käytäntöihin. Saman sävyisesti metsäpolitiikan tueksi hahmotellaan ’agonistista’ suunnitteluaajattelua, joka ohjaa syvien erimielisyyksien keskelläkin avoimeen ja rakentavaan päätöksentekoon. Artikkelitarjonnassa myös avataan niitä metsätalouden muodostamisen mahdollisuuksia, jotka rohkaisevat hiilinielujen ja luontoarvojen

vahvistamiseen metsätaloudessa.

Suomi ei ole yksin metsäkysymystensä kanssa, vaikka niiden muoto vaihtelee. Teemanumeron kansainvälisessä vertailuasetelmassa tarkastellaan Meksikon rajaseutumetsien resurssivalloitusta luonnonsojelu- ja ympäristöpolitiikan kehyksessä. Esimerkki nostaa esiin huolen luontopääoman kansallisesta hyödyntämisestä rajaseutuyhteisöjen etuja kuulematta. Tällaista ’sisäistä kolonialismia’ ajava alueellinen metsäpolitiikka valjastaa rajaseutujen luontopääoman valtakunnallisen eduntavoittelun ja keskittyvän talouden tarpeisiin. Rinnasteinen teemanumeron esimerkki nostaa esiin Lapin luonnonvaraistumisen prosessin, jossa perifeeristen alueiden luonto saa resurssihahmonsa (kansan) taloudellisen hyötypotentiaaliksi arvioinneissa ja siis tasapäistävien käytäntöjen avulla.

Kiinnostavasti vastikään ilmestynyt teos *Kolonialismi Suomen rajaseuduilla* (Kullaa ym. 2022) osaltaan yhdistääkin rajaseudut (*borderlands*) tällaiseen resurssivalloitukseen. Toimittajien mukaan rajaseudut on mahdollista nähdä väljästi kulttuuristen kohtaamisten tiloina, mutta ne voivat myös tarkentua valtiorajojen halkomiksi alueiksi tai vaihtoehtoisesti kohtaamisvyöhykkeiksi, joissa valtioiden ja rajaseutuyhteisöjen eturistiriidat helposti kärjistyvät. Rajaseudut on siis mahdollista tunnistaa valtioiden resurssiperiferioiksi, jotka palvelevat keskittyvän talouden työnjaollisia tarpeita.

Kaupungistumisen ja keskittyvän talouden kolonialismi saa teemanumeron loppupuolella vielä kokoavan tulkinnan epifyytti-esseessä, joka osoittaa ’planetaarisen urbanisaation’ kohtalokkaan riippuvuuden resurssiperiferioistaan. Kaupungistumisen globaalinen valttarrendi perustuu luottamukselle energia- ja materiaalivirtojen katkeamattomuudesta kiihtyvän kysynnän oloissa, ja tällainen sidonnaisuus tekee järjestelmästä erityisen haavoittuvasen. Tämä riippuvuus on myös niiden työnjaollisten paineiden taustalla, jotka ylläpitävät rajaseutujen resurssiperiferioita luontopoliittisina provinssina. Epifyytissä myös pohditaan, kuinka ja millä seurauksin rajaseuduilla kohdataan ne ’universaalit onnistumisen’ kriteerit, jotka planetaarinen urbanisaatio on tuonut ja tuo mukanaan. Provinssissa on mahdollista ja usein järkevääkin tarttua kasvukeskusten tarjouksiin, mutta pelkästään niihin pitäytymisen vain syventää vallitsevaa tilallista työnjakoa. Periferia pysyy periferiana, ellei tilallisen työnjaon asetelmaan pystytä vaikuttamaan metsien ja muiden luonnonvarojen taloudellisen hyödyntämisen muotoja kehittämällä. Tämän teemanumeron metsäpainotuksissa olemmekin pyrkineet hahmottamaan ratkaisuja, jotka edellyttävät kykyä hakea uudenlaista tasapainoa metsän kunnioittamisen, metsiin kohdistuvien yhteiskunnallisten vaatimusten ja metsiin kytkeytyvien pääomien kesken.

Tämä teemanumero on samalla Heikin osalta viimeinen Alue ja Ympäristö -lehden numero päätoimittajan roolissa. Haluan kiittää lämpimästi nykyistä toimituskuntaa eli Ninaa ja Maijaa, aikaisempia toimituskuntalaisia Senja Laaksoa ja Krista Willmania, lehden toimitusneuvostoa sekä kaikkia vierailevia toimittajia, kirjoittajia ja arvioijia, keiden kanssa minulla on ollut ilo työskennellä. Alue ja Ympäristöllä on tärkeä rooli erityisesti suomenkielisen, yhteiskunnallisesti relevantin ja tutkimuspohjaisen tiedon väittäjänä. Annetaan tämän puun kukoistaa jatkossakin.

Lähteet

- Kullaa, R., Lahti, J. & Lakomäki, S. (toim.) (2022) *Kolonialismi Suomen rajaseuduilla*. Gaudeamus, Helsinki.
- LUKE (2022) Kasvihuonekaasuinventaarion ennakkotiedot vahvistavat: maankäyttösektori päästölähde vuonna 2021, metsät pysyivät edelleen nettonieluna. Luonnonvarakeskus, 14.12.2022. <<https://www.luke.fi/fi/seurannat/maatalous-ja-lulucfsektorin-kasvihuonekaasuinventaario/kasvihuonekaasuinventaarion-ennakkotiedot-vahvistavat-maankayttosektori-paastolahde-vuonna-2021-metsat-pysyivat-edelleen-nettonieluna>>. 16.12.2022.